

Karolina Szymaniak¹

**ZJAWISKO NADUŻYWANIA
SUBSTANCJI PSYCHOAKTYWNYCH
PRZEZ ADOLESCENTÓW
WYZWANIEM DLA WSPÓŁCZESNYCH
NAUCZYCIELI, KATECHETÓW I RODZICÓW**

1. Wstęp 2. Przyczyny nadużywania substancji psychoaktywnych przez adolescentów. 3. Rola nauczycieli i katechetów wobec problemów młodzieży 4. Profilaktyczna funkcja środowiska rodzinnego 5. Wnioski końcowe

Abstract

Czasy współczesne są przepełnione wieloma zagrożeniami. Grupą najbardziej narażoną i podatną na wpływ niekorzystnych bodźców jest młodzież w okresie adolescencji. Ogromna siła mass mediów, treści dostępne w internecie, wpływ środowiska rówieśniczego niejednokrotnie skłaniają młode osoby ku spożywaniu substancji psychoaktywnych, które stanowią ogromną siłę destrukcyjną dla dorastającej osoby. Najlepszą profilaktyką i działaniem zapobiegawczym temu zjawisku jest pozytywne oddziaływanie środowiska rodzinnego i szkoły. Artykuł podkreśla jak ważna jest postawa pedagoga, który swoim świadectwem i osobowością pociągnie za sobą młodych ludzi ku dobrym decyzjom, czynom oraz ku lepszej przyszłości. Prawidłowy rozwój i wychowanie człowieka w sposób integralny, w poczuciu miłości,

¹ Mgr pedagogiki, doktorantka Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; e-mail: karolina.szymaniak@poczta.onet.pl; ORCID: 0000-0002-8030-0550.

bezpieczeństwa i troski to doskonała prewencja ze strony rodziców zapewniająca ochronę i zabezpieczająca dziecko przed niekorzystnym wpływem niebezpieczeństw cywilizacyjnych.

Słowa kluczowe: Substancje psychoaktywne, adolescencja, nauczyciel, katecheta, rodzina, profilaktyka

1. Wstęp

Konsumpcja substancji psychoaktywnych odbywa się na całym świecie. Szereg osób niezależnie od wieku czy pochodzenia spożywa toksyczne substancje w celu chodź chwilowej zmiany świadomości. Euforia, szczęście oraz wzrost dopaminy i serotoniny w organizmie powoduje ogromne zapotrzebowanie i duży popyt na tego rodzaju substancje. Adolescenci pragnący nowych doznań i przeżyć niestety zbyt często sięgają po narkotyki, alkohol i tym samym wprowadzają siebie i swój organizm w stan uzależnienia. Wielu psychologów, pedagogów i rodziców zastanawia się jak wychować dziecko wolne od nałogów. Niewątpliwie w dobie współczesnych przemian społecznych i kulturowych stanowi to duże wyzwanie. Znaczący nacisk ze strony grup rówieśniczych sprawia, że rodzice mają ograniczony wpływ na postawy i wartości, którymi będzie kierował się młody człowiek. Promowane ideologie, redukujące ujęcie człowieka sprowadzając go do materii i popędów blokuje rozwój duchowego potencjału, jaki tkwi w osobie. A. Huxley w utopii *Nowy wspaniały świat* roztacza ponurą wizję świata bez osobowych relacji takich jak miłość, zaufanie, otwartość, których substytutem są narkotyki, seks, generalnie użycie i hedonizm. Analizując utopie Huxleya widać, że w pewnym sensie realizuje się ona na naszych oczach.

2. Przyczyny nadużywania substancji psychoaktywnych przez adolescentów

Okres adolescencji jest czasem, w którym człowiek zmienia się w sposób fizyczny i psychiczny. Nie jest to łatwy czas zarówno dla nastolatka jak i towarzyszącego mu środowiska. Jest to niezwykle trudne, ponieważ adole-

scent staje pomiędzy czasem dzieciństwa, w którym panowała beztroska, a odpowiedzialnym światem osób dorosłych. Wchodząc w świat dorosłości nastolatek samodzielnie musi nauczyć się radzić z różnymi problemami, co wiąże się z ogromną odpowiedzialnością, która może na ten czas wydać się nieco przytłaczająca. Okres dorastania to czas, kiedy określamy własną tożsamość społeczną, psychologiczną, a także kształtujemy swój system wartości, światopogląd, życiowe cele i dążenia². Młody człowiek niemający doświadczenia, które kształtuje osobowość i pomaga podjąć słuszne decyzje staje przed wieloma wyborami. Presja, środowisko rówieśnicze i ciekawość świata może spowodować eksperymentowanie z substancjami psychoaktywnymi a w efekcie prowadzić do nadużywania.

Mówiąc o problemie konsumpcji substancji psychoaktywnych warto zwrócić uwagę na uwarunkowania egzogenne. Zachodzące zmiany społeczne tworzą nową rzeczywistość, poprzez którą narasta szereg problemów społecznych. Wiele młodych osób popada w grupy rówieśnicze mające destrukcyjny wpływ na funkcjonowanie młodej jednostki. Wśród młodzieży obserwuje się problem nadużywania alkoholu, wzrost przestępczości, narkomanie, zachowania samobójcze i wiele innych niepokojących zjawisk. Gwałtowne zmiany systemowe spowodowały zmianę kondycji psychicznej i społecznej polskiego społeczeństwa³. Ogromnym zagrożeniem stojącym przed współczesną młodzieżą stał się internet. Treści płynące ze środków masowego przekazu kuszą nowoczesnością, pięknem, wpływają na zmiany priorytetów, norm i wartości. Wirtualne obrazy bogactwa, siły, niezależności prowadzą do rywalizacji, ale także powodują powstanie nierealnych aspiracji. Porównywanie się z innymi wpływa na obraz siebie. Brak osiągnięcia zamierzonych celów oraz poczucie niższości może wywołać zjawiska odbiegające od norm społecznych takie jak spożywanie substancji psychoaktywnych⁴.

W dobie tak wielu zagrożeń cywilizacyjnych dla dorastającej osoby niezbędny jest dobry fundament budowany od pierwszych lat życia. Jego realizacja dokonać może się tylko w naturalnym i najważniejszym środowisku — rodzi-

² K. Zajączkowski, *Nikotyna, alkohol, narkotyki. Profilaktyka uzależnień. Krótki poradnik psychologiczny*, Kraków 2001, s. 7–8.

³ E. Moczuk, *Zagrożenia współczesnej młodzieży*, w: *Młodzież wobec współczesnych zagrożeń*, red. F. Kozuczuk, Rzeszów 2003, s. 13.

⁴ Tamże, s.15.

nie. Stanowi ona wspólnotę osób, powiązanych ze sobą osobowymi relacjami, które wzajemnie łączą ludzi. Środowisko rodzinne jest szkołą cnót, kształtuje charakter osoby, cierpliwość, zaufanie, otwartość. To rodzice odpowiedzialni są za wychowanie dziecka do miłości, odpowiedzialności czy godności⁵. Rodzina winna, więc być miejscem bezpieczeństwa, miłości, akceptacji i przynależności. To właśnie rodzice poprzez wychowanie zapewniają wszechstronny rozwój dziecka, które rozwija swój pełny potencjał osobowościowy. Rodzice, którzy w roztropny sposób zaspokajają potrzeby dziecka poprzez integralny rozwój i wychowanie kształtują asertywną osobowość, której z pewnością łatwiej będzie poradzić sobie z wyzwaniami, jakie stawia współczesne społeczeństwo⁶. Niestety coraz częściej prasa i media informują o zagrożeniach widniejących w środowisku rodzinnym. Kryzys dotyczy konfliktów rodzinnych, rozwodów, uzależnień czy emigracji. Etos rodziny na przestrzeni ostatniej dekady ulega wyraźnemu zachwianiu⁷. Słaba więź pomiędzy małżonkami, hedonizm, konsumpcjonizm, infantylicyzacja oraz brak czasu na dbałość więzi rodzinnych prowadzi do zaniedbań rodzicielskich, a w efekcie do osamotnienia młodego człowieka. Rozumienie miłości pomiędzy małżonkami i relacji rodzinnych zostało zredukowane. Powodem tego procesu jest nowoczesność i postęp. Mimo ogromnej dostępności wszelakich zasobów, powodujących poprawę losów współczesnych ludzi, postęp prowadzi do zagłady oraz uprzedmiotawia człowieka, gdyż oderwany jest od roztropności i mądrości w wyniku, czego następuje dehumanizacja człowieka⁸. Warto również zwrócić uwagę na podstawy edukacji w rodzinie, mianowicie M. Gogacz trafnie wskazuje na zagrożenie oparcia pedagogiki na aksjologii. Termin „wartość” wprowadzony przez Kanta na przełomie XVIII i XIX wieku zastąpił pojęcie — dobra. Niestety dobro nie ogranicza się zaledwie do postępowania moralnego. Człowiek może kierować się do dobra subiektywnie pojętego, które faktycznie jest złem. Tak rozumiane dobro prowadzić może do upadku osoby⁹.

⁵ M. Krasnodębski, *Spór o rodzinę. Filozoficzno–cywilizacyjne fundamenty myślenia o rodzinie*, Warszawa 2019, s. 108–135.

⁶ J. Śledzianowski, S. Bębas, *Blaski i cienie współczesnej rodziny polskiej*, Kielce 2013, s. 70–72.

⁷ Cz. Cekiera, *Psychoprofilaktyka uzależnień oraz terapia i resocjalizacja osób uzależnionych*, Lublin 1993, s. 29.

⁸ M. Krasnodębski, *Spór o rodzinę...*, dz. cyt., s. 103.

⁹ Tamże, s. 95–97.

3. Rola nauczycieli i katechetów wobec problemów młodzieży

Praca z drugim człowiekiem, a zwłaszcza w okresie dorastania wymaga wiele wysiłku. Współczesne zagrożenia, wpływ grup wysokiego ryzyka oraz dostępność substancji psychoaktywnych sprawiają, że nauczyciel staje przed ogromnym wyzwaniem. Kształtowanie polskiego społeczeństwa, wychowanie, troska i pomoc w problemach ucznia to niewątpliwie ogromna odpowiedzialność. To, w jaki sposób kształtują, ukierunkowują i ku czemu wychowują nauczyciele i katecheci ma wpływ na funkcjonowanie osoby w przyszłych rolach społecznych.

Wśród współczesnych uczniów coraz wyraźniej można zaobserwować zjawiska patologiczne. Przejawiają się w postaci arogancji, nieuczciwości, sięgania po substancje odurzające, a nawet zachowania destrukcyjne takie jak przemoc wobec rówieśników i nauczycieli. Wielu specjalistów i badaczy poszukuje odpowiedzi o przyczyny tego zjawiska¹⁰.

Na uwagę zasługuje stanowisko Świętego Tomasza z Akwinu mówiące o tym, że aby być nauczycielem dla ucznia należy w sposób doskonały posiadać wygłoszaną wiedzę. Owa wiedza jest jednym z gwarantów udanego rezultatu nauczania. Roztropność pedagoga, sytuacja wychowawcza oraz indywidualne predyspozycje ucznia to czynniki decydujące o doborze odpowiedniej metody przez nauczyciela. Odpowiednia wiedza i doświadczenia mistrza pozwala młodemu człowiekowi odkryć prawdę, która stanowi cel nauczania. Można postawić pytanie, dlaczego wśród uczniów współczesnych szkół jest tak wiele antagonizmu, apatii, dysonansu, buntu wobec nauczycieli i przedmiotów. Być może przyczyn można szukać w postawie uczącego. Rolą dobrego nauczyciela jest nawiązanie osobowych relacji z uczniem. Prawdziwość w przekazywaniu wiedzy poprzez zainteresowanie tematem, ukazanie emocjonalności oraz intelektualna kontemplacja mistrza¹¹.

Wychowanie i kształcenie człowieka winno być celowym, integralnym procesem, dzięki któremu uczeń rozwija, uprawia i osiąga człowieczeństwo. Edukacja obejmuje całego człowieka, stąd kierunek działań nauczyciela po-

¹⁰ Z. B. Gaś, *Profilaktyka w szkole*, Warszawa 2006, s. 7.

¹¹ M. Krasnodębski, *Człowiek i paideia. Realistyczne podstawy filozofii wychowania*, Warszawa 2008, s. 100-104.

winien opierać się na wychowaniu do miłości, wolności, odpowiedzialności, godności, religijności, suwerenności oraz podmiotowości wobec prawa¹².

Czas w szkole dla każdego ucznia ma wyjątkowe znaczenie. Jest to moment, kiedy nastolatek w szczególny sposób tworzy swoje człowieczeństwo i pełniej staje się osobą. Proces ten odbywa się poprzez rozwój intelektu, który jest najważniejszą władzą poznawczą człowieka. Intelekt odpowiedzialny jest za rozpoznanie danej rzeczywistości, natomiast wola odpowiada za wybory i decyzje osoby. Uprawa człowieczeństwa wymaga, więc podporządkowania woli intelektowi, dzięki czemu człowiek osiąga ład moralny w swoich czynach i działaniach¹³. Podstawowym zadaniem szkoły i każdego pedagoga, nauczyciela katechety winien być świadomy proces integralnego rozwoju i wychowania ucznia. Wychowanie osoby powinno dokonywać się w sposób całościowy. Nauczyciele są, więc odpowiedzialni, aby uczeń rozwijał się we wszystkich wymiarach: fizycznym, psychicznym, religijnym, moralnym, społecznym, etycznym¹⁴. Tak rozumiane wychowanie kształci człowieka, który nie tylko w roztropny sposób będzie korzystał z dobrodziejstw swoich czasów, ale sprawi, że korzystając z nich będzie coraz bardziej doskonalił swoje człowieczeństwo¹⁵.

Wiek adolescencji jest szczególnym czasem z uwagi na to, że młode osoby poszukują wielu bodźców, doznań, oraz odpowiedzi na nurtujące ich pytania. Nastolatki poszukują prawdy, osób autentycznych i prawdziwych. W roli człowieka prawdy szczególnie występuje katecheta, jako nauczyciel wychowawca. Wprowadzenie wychowanków w świat prawdy pomaga im poznać siebie i przeciwstawiać się zagrożeniom. Katecheta jest potrzebny katechizowanym, by pokazać im prawdę o sobie samym, ale również odkryć w nich powołanie indywidualne, społeczne i wieczne. Nabycie umiejętności rozpoznawania prawdy, poszanowania i poszukiwania jej przez wychowanka jest cennym darem, jaki można ofiarować swoim uczniom. Katecheta nie tylko winien przekazywać nową wiedzę, ale poprowadzić w taki sposób

¹² Tamże, s. 2–3.

¹³ M. Krasnodębski, *Antropologia edukacji. Wybrane aporie w świetle filozofii klasycznej*, Głogów 2018, s. 32–34.

¹⁴ T. Goliszek, *Wychowanie do prawdy w osobowym świadectwie katechety*, w: *Katecheza w szkole współczesnej*, red. M. Zając, Lublin 2010, s. 192.

¹⁵ M. Krasnodębski, *Antropologia edukacji...*, dz. cyt., s. 82.

wychowanka, aby doskonalił i zmieniał swoją osobę. Wychowanie do prawdy pociąga młodą osobę ku dobru. Człowiek wychowany w prawdzie odnajduje samego siebie, odczytując prawdę o sobie samym¹⁶. W praktyce jednak nie wszystkie działania człowieka są dobre i prawdziwe jednak posiadana przez człowieka rozumność i zdolność intelektu potrafi przeświecić rzeczywistość wybierając to, co obiektywnie dobre i prawdziwe. W rezultacie wybór dobra jest wyborem wolności, która niesie za sobą słuszne decyzje, mądrość i obiektywne dobro¹⁷.

Poszukując odpowiednich wzorców dla młodych osób, nie bez znaczenia jest postawa, jaką przejawia do uczniów nauczyciel katecheta. Tradycyjna katecheza polega na przekazywaniu młodzieży pewnego zasobu pojęć i wiedzy religijnej. Ograniczając się zaledwie do przekazywania treści programowych katecheta nie rozbudza w młodej osobie żywej wiary oraz życia religijnego. W drugim człowieku młodzi często poszukują przyjaciela, który będzie otwarty na dyskusje oraz pomocny w rozwiązywaniu ich trudnych problemów. Dobry katecheta powinien, więc udzielać odpowiedzi na pytania współczesnej młodzieży¹⁸. Skuteczność katechizacji nie jest zależna od stosowanych metod i środków, ale kluczowa jest osobowość prowadzącego¹⁹. Katecheta winien starać się zrozumieć młodego człowieka, jego pragnienia, aspiracje, ideały. Rolą katechety jest przedstawienie Ewangelii, jako Dobrej Nowiny o Bogu, który uczy miłości do drugiego człowieka oraz ukazuje drogę życia w mądrości i prawdzie. Bardzo ważne są również cechy osobiste nauczyciela takie jak: świadomość siebie i swojego systemu wartości, przeżywanie oraz okazywanie emocji i uczuć, dostarczenie wychowankowi wzorów postaw i zachowań, jasne zasady moralne, poczucie odpowiedzialności oraz zainteresowanie ludźmi i sprawami społecznymi²⁰. Nie bez znaczenia są również umiejętności wychowawcy. Warto wskazać trzy grupy takich umiejętności: umiejętność rozumienia wychowanka i okazywania mu tego, umiejętność zapewnienia wychowankowi bezpieczeństwa w sytuacjach

¹⁶ T. Goliszek, dz. cyt., s. 193.

¹⁷ M. Krasnodębski, *Człowiek i paideia...*, dz. cyt., s. 292.

¹⁸ A. Szubartowska, *Zmiana kodu kulturowego młodzieży wyzwaniem dla katechety szkolnego*, w: *Katecheza w szkole współczesnej*, red. M. Zajac, Lublin 2010, s.51.

¹⁹ Tamże, s.53.

²⁰ Z. B. Gaś, dz. cyt., s. 12–15.

trudnych, umiejętność sprzyjania pozytywnemu działaniu i dokonywaniu zmian w zachowaniu. Odpowiednie umiejętności nauczyciela oraz cechy osobowości są doskonałą profilaktyką w walce z nadużywaniem substancji psychoaktywnych przez młodzież.

W dobie niedocenianej misji, jaką stanowi zawód nauczyciela, niejednokrotnie stawia się pytanie czy nauczyciel może być autorytetem młodzieży i partnerem jednocześnie. Z pewnością można odpowiedzieć, że tak, jeśli relacje oparte są na dialogu. Współcześnie mówi się, że wychowanie ma charakter obustronny. Młodzież, która dzieli się z nauczycielem swoimi doświadczeniami życiowymi może stać się cenną inspiracją²¹.

4. Profilaktyczna funkcja środowiska rodzinnego

Rodzina jest podstawowym środowiskiem biologicznego i duchowego rozwoju osoby. To w rodzinie człowiek, kształtuje swój światopogląd, uczy się czym jest miłość, zaufanie i akceptacja. Rodzina i małżeństwo stanowi grunt, na którym kształtuje się człowieczeństwo w dwóch wymiarach — osobowym i społecznym. Rozwój winien dokonywać się zarówno na płaszczyźnie intelektualnej (duszy) oraz materialnej (ciała). Odpowiedzialna jest więc za poznanie, wychowanie do godności, wolności, miłości, odpowiedzialności, suwerenności i religijności²². W rodzinie człowiek doskonali sprawność intelektu oraz cnoty woli, doskonali swoje mocne strony, pracuje nad swoimi wadami i odkrywa swoje człowieczeństwo. Rodzina jest najważniejszym środowiskiem, w którym rozwija się człowiek. Jest wspólnotą powiązaną osobowymi relacjami. To w niej kształtujemy nasz stosunek do wartości wybierając prawdę i dobro lub obiektywizm i pogoń za postępem²³. Środowisko rodzinne jest odpowiedzialne w dużej mierze, jakie postawy i zachowania będzie przejawiać w dorosłym życiu człowiek. Proces wychowania powinien być realizowany przez oboje rodziców. Zarówno rola matki jak i ojca jest niezwykle znacząca w prawidłowym rozwoju dziecka. Rzeczą niezwykle ważną jest fakt, że to niezbywalnym zadaniem rodziców jest rozwój i wychowanie

²¹ A. Szubartowska, dz. cyt., s.59.

²² M. Krasnodębski, *Spór o rodzinę...*, dz. cyt., s.76.

²³ Tamże, s.114–135.

dziecka. *Kodeks Prawa Kanonicznego* przedstawia w sposób jasny, iż rodzice posiadają obowiązek troszczyć się o wychowanie swoich dzieci²⁴. Tak więc państwo, szkoła czy inne instytucje mogą zaledwie wspomagać prawidłowy rozwój dziecka, a nie sprawować pierwszorzędną rolę. O powinności wychowawczej rodziców przypominał też Ojciec Święty w adhortacjach *Familiaris consortio*: „Muszą oni być uznani za pierwszych i głównych wychowawców dzieci, którym uczestnicząc w stwórczym dziele Boga — dali życie.(...) To zadanie wychowawcze jest tak wielkiej wagi, że jego ewentualny brak z trudnością dałby się zastąpić. Do rodziców bowiem należy stworzyć taką atmosferę rodzinną, przepojoną miłością i szacunkiem dla Boga i ludzi, aby sprzyjała całemu osobistemu i społecznemu wychowaniu dzieci. Dlatego rodzina jest pierwszą szkołą cnót społecznych, potrzebnych wszelkim społecznościom”²⁵. Analizując słowa Ojca Świętego można stwierdzić, że tylko rodzina może w pełni zaspokoić potrzeby dziecka i dokonać pełnego rozwoju.

Proces wychowania dziecka zależy od dojrzałości oraz przygotowania rodziców do pełnienia ról w życiu rodzinnym i małżeńskim. Stosowane metody wychowawcze, postawy rodziców, które dziecko nabywa, atmosfera w domu to czynniki, które budują osobowość dziecka. Rodzina oddziałuje wzajemnie na wszystkich członków, przez co poddawana jest nieustannym wpływom ze strony wszelakich środowisk.

Zachodzące przemiany kulturowe i społeczne mogą osłabić więzi współczesnych rodzin. Wpływ mass mediów, grup rówieśniczych zdarza się, że wywiera większy wpływ na małego niż pierwotne środowisko. Współczesny naród jak można zauważyć pogrąża się w chaosie wartości i kryzysie wychowania. Kreowany model rodziny, małżeństwa i miłości znacznie różni się od tego sprzed pokoleń²⁶. Niegdyś małżeństwo było fundamentalną drogą, powinnością kobiety i mężczyzny. Obraz dzisiejszego związku to relacja nietrwała, którą w sytuacji negatywnych doświadczeń można rozwiązać.

²⁴ M. Opiela, *Osoba i rodzina wobec wyzwań cywilizacyjnych. Pedagogika integralnego rozwoju i edukacji w koncepcji ochrony Edmunda Bojanowskiego*, Lublin 2019, s. 167.

²⁵ *Adhortacja Apostolska Ojca Świętego Jana Pawła II o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym — Familiaris Consortio*, 1981, s.36.

²⁶ W. Buczek, *Budowanie więzi osobowych w rodzinie w miłości i odpowiedzialności. Wychowanie do dialogu jako pomoc w funkcjonowaniu rodziny*, w: *Sprawiedliwość i miłość w rodzinie. Zagubiona i odnaleziona*, red. K. Gąsior, T. Sakowicz, Tom II, Kielce 2015, s.26–37.

Jak słusznie zauważa K. Ostrowska dla psychologa, poszukującego uwarunkowań nieprzystosowania społecznego, zachowań odbiegających od przyjętych norm ważne jest ustalenie, które funkcje w domu rodzinnym zostały zaniedbane²⁷. Dziecko wzrastające w środowisku niepewnym, nietrwałym z pewnością nie będzie miało poczucia bezpieczeństwa, co w konsekwencji wiąże się z poszukiwaniem go w innych grupach społecznych.

W dobie tak wielu zagrożeń i zmian cywilizacyjnych znaczące są działania ochronne płynąca ze środowiska rodzinnego. Skuteczna profilaktyka to prawidłowe relacje rodzinne, ciepły klimat domowego ogniska, szanujący się mąż i żona, którzy troszczą się wzajemnie o swoje potrzeby, tym samym o potrzeby dziecka. Wychowanie dziecka w miłości i odpowiedzialności to kategorie, które wpisują się w nurt pedagogiki personalistycznej o orientacji tomistycznej, klasycznej, która została wypracowana w oparciu o tradycję realizmu w filozofii²⁸. Podstawą dobrych relacji pomiędzy dzieckiem a rodzicem jest dobra i rozumna miłość. Warto aby rodzice okazywali dziecku zainteresowanie, uwaga, stawiali jasne wymagania i egzekwowali je²⁹. Dobór odpowiednich metod wychowania nie jest rzeczą łatwą. Cele wychowania są zależne od tego, co stanowi dla rodziców priorytet: Bóg, miłość, człowiek, rodzina, nauka, praca, dobra materialne, przyjemności czy sława. Dziecko przez naśladownictwo przyswaja daną rzeczywistość i buduje swój własny fundament wartości na gruncie zachowań swoich rodziców³⁰.

Na drodze wychowania dziecka wolnego od nałogów znaczący wkład wniósł Ks. Janusz Tarnowski, który jako metodę wychowawczą proponuje dialog. Każdy członek rodziny winien mieć możliwość bycia wysłuchanym i zrozumianym. Według profesora Tarnowskiego dialog nie jest zwykłą rozmową, a szansą na odnalezienie prawdy, która dokonuje zmianę w strategii życia osoby, prowadząc do samowychowania³¹. Zachodzący proces ubogaca osobowość, umożliwia poznanie, znalezienie wspólnego języka pomiędzy rozmówcami. Mówiąc

²⁷ K. Ostrowska, *Psychologia resocjalizacyjna. W kierunku nowej specjalizacji psychologii*, Warszawa 2008, s. 189.

²⁸ B. Kiereś, *Problem personalizmu a pedagogika*, „Zeszyty Naukowe Szkoły Wyższej Przymierza Rodzin — Seria Pedagogiczna, 5–6 (2010–2011) 2–3, s. 68.

²⁹ W. Buczek, dz. cyt., s.40.

³⁰ E. Sozańska, *Rodzina jako środowisko wychowania w wartościach*, Łódź 2014, s. 45.

³¹ J. Tarnowski, *Problem chrześcijańskiej pedagogiki egzystencjalnej*, Warszawa 1982, s. 258–259.

odślaniamy innym nasze myśli, pozwalając odkryć ich prawdziwość i głębię. Uważne słuchanie dziecka pozwala na udzielenie mu pomocy, wzbudza czujność, ale też wzmacnia i utrwala więzi. Integralny rozwój i wychowanie dziecka dokonuje się poprzez wzajemną miłość, życzliwość i zrozumienie, a proces ten realizuje się na drodze współdziałania i dialogowego wychowania³².

Na uwagę zasługuje pedagogika realistyczna Mieczysława Gogacza, zwana pedagogiką „ochrony osób”, w której główne znaczenie mają osobowe relacje i normy wychowania³³. Według Gogacza wychowaniu i kształceniu podlega człowiek w sposób całościowy, zarówno jego cielesność jak i intelektualność. Ochrona człowieka dotyczy dwóch płaszczyzn. Pierwsza dotyczy aktu istnienia chroniąc przejawy istnienia osoby oraz relacje, które oparte są na realności, prawdzie i dobru. Natomiast druga dotyczy istoty osoby chroniąc decyzje i poznanie³⁴. Młody człowiek wychowany i wykształcony w prawidłowy sposób, jest w stanie kierować się usprawnionym intelektem i wolą, dokonywać słusznych wyborów, prawidłowych decyzji, kierować się prawdą i dobrem, odrzucając to, co złe i fałszywe³⁵. Autor wskazuje, że wychowanie jest ściśle powiązane z wykształceniem, ponieważ działania woli są zależne od informacji zgodnych z prawdą, które są przekazywane woli przez intelekt. Kluczowe jest, aby intelekt uzyskał sprawność mądrości, natomiast w przypadku woli jej prawość³⁶.

Skuteczna profilaktyka i eliminowanie ryzyka sięgnięcia przez adolescenta po substancje psychoaktywne to przede wszystkim integralny rozwój i wychowanie dziecka, budowanie poprawnych relacji rodzinnych pomiędzy rodzicami, a dzieckiem. Życzliwość pomiędzy członkami rodziny, wzajemny szacunek i miłość oraz wypracowane normy i wartości stanowią mocną barierę chroniącą przed przyjętymi w społeczeństwie normami, w tym uzależnieniem. Nastolatek silnie związany ze swoją rodziną, w której czuje akceptację i wsparcie ma możliwość kształtowania pozytywnego obrazu własnej osoby, poznaje swoją wartość i niepowtarzalność jako jednostka. Wypracowana postawa akceptacji siebie i asertywności po-

³² W. Buczek, dz. cyt., s.41–42.

³³ M. Krasnodębski, *Człowiek i paideia...*, dz. cyt. s. 165.

³⁴ Tamże, s. 157–158

³⁵ M. Gogacz, *Wprowadzenie do etyki chronienia osób*, Warszawa 1995, s. 28–31.

³⁶ M. Gogacz, *Osoba zadaniem pedagogiki. Wykłady bydgoskie*, Warszawa 1997, s. 26.

zwala na podejmowanie samodzielnych decyzji mimo wpływu środowiska rówieśniczego³⁷. Święty Jan Paweł II dostrzegał niezwykle znaczenie środowiska rodzinnego, dlatego w *Liście do rodzin* pisał: „Pośród wielu dróg rodzina jest drogą pierwszą i z wielu względów najważniejszą. Jest drogą powszechną, pozostając za każdym razem drogą szczególną, jedyną i niepowtarzalną, tak jak niepowtarzalny jest każdy człowiek. Rodzina jest tą drogą, od której nie może się on odłączyć. [...] w rodzinie zawdzięcza fakt bycia człowiekiem. A jeśli w tym przyjsciu na świat oraz wychodzeniu w świat człowiekowi brakuje rodziny, to jest to zawsze wyłom i brak nad wyraz niepokojący i bolesny, który potem ciąży na całym życiu”³⁸.

6. Wnioski końcowe

Postęp, rozwój i nowe technologie sprawiają, że otaczająca nas rzeczywistość jest niezwykle atrakcyjna. Człowiek stał się posiadaczem nowoczesnych samochodów, komfortowych domów i świecących gadżetów. W świecie tak ogromnej dostępności wszelkich dóbr materialnych staje młody człowiek. Często samotny, zagubiony, bez doświadczenia. Wśród szeregu kuszących produktów ogromną skalę zajmują substancje psychoaktywne pod wieloma postaciami. Alkohol, narkotyki, dopalacze, leki, nikotyna zniewalają młodego człowieka. To, jakimi wartościami i normami będzie kierował się adolescent w dużej mierze zależy od dwóch środowisk — rodziny i szkoły.

Zawód nauczyciela katechety oraz wszystkich pracowników pedagogicznych stoi w obecnej dobie przed ogromnym wyzwaniem wychowawczym i dydaktycznym. Postawa, jaką przejawia nauczyciel wobec uczniów jest kluczowa i niezwykle znacząca w czasie wielu współczesnych problemów cywilizacyjnych. Upadek wartości, brak odpowiednich wzorców, wpływ mass mediów oraz zaburzone relacje rodzinne czy rówieśnicze sprawiają, że młodzież coraz częściej sięga po substancje psychoaktywne. Rolą dobrego nauczyciela jest pozytywne oddziaływanie na wychowanka. To w dużej mierze

³⁷ K. Zajączkowski, *Profilaktyka uzależnień a wartości. Przewodnik dla rodziców i wychowawców*, Kielce 2002, s. 26.

³⁸ Jan Paweł II, *List do rodzin*, w: https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/listy/gratissimam.html [stan z dn. 27.02.2020].

od kreatywności pedagoga, który pobudzi w wychowanku zainteresowania, pasje na aktywne spędzanie wolnego czasu oraz uwrażliwi rodziców na ważność codziennego dialogu i rozmowy ze swoimi dziećmi zależy przyszłość młodego pokolenia. Odpowiednie kompetencje, poczucie misji zawodowej, czujność i wewnątrz powołanie każdego nauczyciela z pewnością może uchronić wielu adolescentów przed współczesnymi zagrożeniami.

Niezwykle znaczące dla rozwoju dziecka jest środowisko rodzinne. Klimat i atmosfera domu rodzinnego stanowi istotny czynnik regulujący przebieg procesu socjalizacji. Dobre wychowanie to największy dar, jaki rodzic może ofiarować swojemu dziecku. Bez właściwego wychowania dobra materialne, wykształcenie i tytuły naukowe tracą sens. Odpowiednia postawa rodzica, przekazywane wartości, okazywanie miłości, szacunku zarówno dziecku jak i pozostałym członkom rodziny jest w stanie uchronić wzrastającą osobę przed własną słabością i niedojrzałością oraz destrukcyjnym wpływem otoczenia. Szczera rozmowa, codzienny dialog, wspólnie spędzony czas, wypracowanie z dzieckiem umiejętności bycia asertywnym to sposób na wychowanie dziecka wolnego od nałogów.

Bibliografia:

- Adhortacja Apostolska Ojca Świętego Jana Pawła II o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym — Familiaris Consortio*, 1981.
- Buczek W., *Budowanie więzi osobowych w rodzinie w miłości i odpowiedzialności. Wychowanie do dialogu jako pomoc w funkcjonowaniu rodziny*, [w:] *Sprawiedliwość i miłość w rodzinie. Zagubiona i odnaleziona*, red. K. Gąsior, T. Sakowicz, Tom II, Kielce 2015.
- Cekiera Cz., *Psychoprofilaktyka uzależnień oraz terapia i resocjalizacja osób uzależnionych*, Lublin 1993.
- Gaś Z. B., *Profilaktyka w szkole*, Warszawa 2006.
- Gogacz M., *Osoba zadaniem pedagogiki. Wykłady bydgoskie*, Warszawa 1997.
- Gogacz M., *Wprowadzenie do etyki chronienia osób*, Warszawa 1995.
- Goliszek T., *Wychowanie do prawdy w osobowym świadectwie katechety*, w: *Katecheza w szkole współczesnej*, red. M. Zajac, Lublin 2010.
- Jan Paweł II, *List do rodzin*, w: https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/listy/gratissimam.html [stan z dn. 27.02.2020].

- Moczuk E., *Zagrożenia współczesnej młodzieży*, w: *Młodzież wobec współczesnych zagrożeń*, red. F. Kozuczuk, Rzeszów 2003.
- Kiereś B., *Problem personalizmu a pedagogika*, „Zeszyty Naukowe Szkoły Wyższej Przyemierza Rodzin — Seria Pedagogiczna, 5–6 (2010–2011) 2–3.
- Krasnodębski M., *Antropologia edukacji. Wybrane aporie w świetle filozofii klasycznej*, Głogów 2018.
- Krasnodębski M., *Człowiek i paideia. Realistyczne podstawy filozofii wychowania*, Warszawa 2008.
- Krasnodębski M., *Spór o rodzinę. Filozoficzno–cywilizacyjne fundamenty myślenia o rodzinie*, Warszawa 2019.
- Opiela M., *Osoba i rodzina wobec wyzwań cywilizacyjnych. Pedagogika integralnego rozwoju i edukacji w koncepcji ochrony Edmunda Bojanowskiego*, Lublin 2019.
- Ostrowska K., *Psychologia resocjalizacyjna. W kierunku nowej specjalizacji psychologii*, Warszawa 2008.
- Sozańska E., *Rodzina jako środowisko wychowania w wartościach*, Łódź 2014.
- Szubartowska A., *Zmiana kodu kulturowego młodzieży wyzwaniem dla katechety szkolnego*, w: *Katecheza w szkole współczesnej*, red. M. Zając, Lublin 2010.
- Śledzianowski J., Bębas S., *Blaski i cienie współczesnej rodziny polskiej*, Kielce 2013.
- Tarnowski J., *Problem chrześcijańskiej pedagogiki egzystencjalnej*, Warszawa 1982.
- Zajączkowski K., *Nikotyna, alkohol, narkotyki. Profilaktyka uzależnień. Krótki poradnik psychologiczny*, Kraków 2001.
- Zajączkowski K., *Profilaktyka uzależnień a wartości. Przewodnik dla rodziców i wychowawców*, Kielce 2002.

**THE PHENOMENON OF ABUSE OF PSYCHOACTIVE SUBSTANCES
BY ADOLESCENTS AS A CHALLENGE FOR TEACHERS, CATECHISTS AND PARENTS**

Summary

Mass media nowadays are filled with many threats. The group that is most vulnerable to adverse effects is young people during adolescence. The huge power of the mass media, content available on the internet, the influence of the peer environment often encourages young people to consume psychoactive substances, which are a huge destructive power for an adolescent. The best prevention and preventive action of this phenomenon is the positive impact of the family environment and the school. The article is showing

how important and crucial is the attitude of the teacher of the catechist who, with his testimony and personality, will entail young people for good decisions, deeds and for a better future. The proper development and upbringing of a person in an integral way, in a sense of love, security and care is excellent prevention on the part of parents, ensuring protection and protecting the child against the adverse effects of civilization dangers.

Keywords: psychoactive substances, adolescence, teacher, catechist teacher, family, prevention.